

Ras van het jaar: **Hollands kuifhoen en Nederlands baardkuifhoen**

Het bestuur van de Stichting Zeldzame Huisdierrassen heeft het initiatief genomen om jaarlijks een of meer rassen aan te wijzen als ras van het jaar. De keuze wordt bepaald door de zeldzaamheid van het ras c.q. de rassen in ons land. Dit jaar is gekozen voor het Hollands Kuifhoen en het Nederlands Baardkuifhoen.

De voorouders van deze rassen kwamen vermoedelijk in de middeleeuwen ons pluimveebestand versterken. Naast het Hollandse kuifhoen en het Nederlandse baardkuifhoen behoren ook de Kraaikop, de Nederlandse uilebaard en de Brabanter tot de groep oud-Nederlandse kippenrassen, die we onder de noemer Kuifbaardrassen hebben ondergebracht. Over de herkomst van deze voorouders zijn verschillende theorieën in omloop.

Herkomst van Kuifbaardras

Volgens sommige auteurs zijn de voorouders van deze rassen vermoedelijk in de vroege middeleeuwen door Nederlandse zeevaarders uit het aan de Oostzee grenzend deel van Rusland meegenomen. Dit gebied stond in die tijd onder Pools bestuur.

In die tijd bestond er het Hanzeverbond, een

overeenkomst tussen een aantal aan water gelegen steden, waarbij Noord- en Zuid-Nederlandse steden waren aangesloten. Door de Nederlandse kooplieden werden uit Nowgrad (thans Russisch gebied) graan, hout, honing en pelzen aangevoerd. Aangezien het hierbij ging om producten die in de agrarische sfeer kunnen worden ondergebracht, is de kans groot dat ook pluimvee bij de handelswaar behoorde. Hierbij moet men zich realiseren dat hoenders met kuif en/of baard vermoedelijk een luxeartikel vormden, die werden gehouden door de elite uit die tijd, met name de gegoede kooplieden. In dit verband is het ook niet verwonderlijk dat deze dieren door zeventiende-eeuwse schilders nadrukkelijk worden afgebeeld, terwijl 'gewone' landhoenders ontbreken of op de achtergrond een plaatsje krijgen. Het waren de handelsrelaties van de Nederlanden in de middeleeuwen

Baardkuifhoen goudzwart gezoomd

die voor de binnenkomst van deze dieren hebben gezorgd. Hierbij gaan wij ervan uit dat deze dieren in die tijd naar ons land zijn gekomen. Als voorouder worden in dit verband de Pawlowahoenders genoemd, die volgens de Russische pluimveestandaard thans nog bestaan en veel overeenkomst met de huidige kuif- en/of baardrassen vertonen. Het zijn dieren die voorzien zijn van kuif, baard en voetbevedering.

Anderzijds zijn er auteurs die verwijzen naar een komst via Italië. Daarbij wordt vaak verwezen naar de onderzoeken van de Italiaan Aldrovandi, die in zijn boek *Ornithologia* uit 1600 kuifhoenders afbeeldde. Maar aan de komst via Italië wordt door anderen getwijfeld. Het is goed erop te wijzen dat volgens professor Dürigen en anderen het Pawlowahoen is ontstaan in het grensgebied van Rusland en Iran van waaruit het via Italiaanse handelsroutes naar Europa zou zijn gekomen. Opvallend is dat reeds in het midden van de vorige eeuw Wingfield en Johnson twijfelden aan de Italiaanse afstamming van de kuifhoenders.

Volgens Houwink in een artikel uit *Avicultura* in 1930 vormden het Serailhoen c.q. het Sultanhoen de basis voor al onze kuif- en/of baardrassen. Een bewering die ook later door anderen is herhaald. Bekijkt men de afbeelding van de eerste Sultanhoenders zoals deze naar Engeland in het midden van de vorige eeuw zijn gekomen, dan is dit ook een mogelijkheid. Vermoedelijk ligt de basis van dit ras ook in Rusland.

Het geheel overziende moet men zich realiseren dat de theorieën over de herkomst van deze rassen alle zijn gebaseerd op een enkele mededeling of beschrijving uit het verleden.

Naast de afwijkende verschijningsvorm kenmerkten de kuif- en/of baardhoenders zich door hun grootte, waardoor de slachtwaarde van de dieren ook groter was dan van de aanwezige landhoenders in West-Europa. In dit verband kan worden verwezen naar Wingfield en Johnson (1853) die meldden dat de kuifhoenders in het begin van de negentiende eeuw aanmerkelijk zwaarder waren dan in het midden van die eeuw. Dan te bedenken dat de dieren uit het

Baardkuifhoen

midden van de negentiende eeuw weer groter waren dan de huidige dieren. Opvallend is het verhaal in het boek van Wingfield e.a. van een zekere mr. Brent dat hij in Frankrijk een witte zwartkuif had gezien, die groter was dan de Maleiers die in dezelfde ren liepen.

Wat deze verhalen wel bewijzen, is dat we met zeer oude hoenderrassen te maken hebben: zeldzaam en met een grote cultuurhistorische betekenis.

Hollandse kuifhoenders

Het type van het Hollands kuifhoen is het type dat men aantreft bij een landhoen. Het onderscheid met het landhoen wordt gevormd door de kuif waaraan het ras zijn naam ontleent. Deze kuif is op de kop geplaatst en vindt zijn basis in de knobbel op de kop van het kuifhoen, die bij de kuikens duidelijk zichtbaar is.

Zwarte witkuif

Deze kuif behoort groot en rond te zijn en recht op de kop te zijn geplaatst. De kuif mag echter niet het zicht van het dier belemmeren. Wat het rond zijn van de kuif betreft: dit geldt wel voor de hen maar niet voor de haan. De oorzaak is de vorm van de kuifveren, die bij de haan, evenals de hals- en zadelveren, lang en smal zijn en daardoor meer afhangen dan bij de hen. Bij de hen zijn de kuifveren breder en korter en lijken op de rugveren. Hierdoor is het mogelijk bij haar een ronde kuif te krijgen. Bij de haan vormt de voorkant van de kuif min of meer een plat vlak.

De kleurslagen die we kunnen aantreffen bij de Hollandse kuifhoenders zijn: zwarte witkuif, blauwgezoomde witkuif, koekoekwitkuif, zwartbonte witkuif en witte witkuif. Daarnaast zijn deze kleurslagen erkend met een kuifkleur overeenkomstig de kleur van het lichaam. Ook erkend is de geelwitgezoomde kuifhoen. Afsluitend noemen we de witte zwartkuif, een kleurslag die in het bestaan van de Nederlandsche Hoender Club, opgericht in 1900, vele pennen in beweging heeft gebracht. Deze club kan worden beschouwd als de verre voorloper van de SZH, want het doel van deze vereniging was en is de instandhouding van de oud-Nederlandse hoenderrassen. In het vervolg van dit verhaal wordt de nodige aandacht besteed aan het terugfokken van deze witte zwartkuiven. De oudst bekende afbeelding van een zwarte

witkuifhen treft men aan op een schilderij van J. Bronckhorst uit 1657. Trouwens veel bekende en minder bekende schilders uit de zeventiende eeuw hebben dieren uit de groep baard- en baardkuiffrassen afgebeeld. Dat de witte zwartkuif in die tijd ook in ons land aanwezig was blijkt op schilderijen van Jan Steen en Albert Cuyp. Hierop ziet men dieren van deze kleurslag en dieren waaruit men ze zou kunnen fokken.

De zwarte en anders gekleurde witkuiven hebben de eeuwen goed doorstaan en zijn steeds 'beter' geworden. Beter is een relatief begrip want het gaat dan met name over beter in de ogen van de tentoonstellingsfokker.

Anders is het met de witte zwartkuiven gegaan, die op een gegeven ogenblik volledig van het toneel zijn verdwenen.

Bij de beschrijving moet een duidelijk onderscheid worden gemaakt tussen de wit- en de zwartkuiven.

Van deze twee varianten was de witte zwartkuif in het midden van de negentiende eeuw verdwenen. Deze kleurslag had een wit lichaam met een zwarte kuif. Nederlandse fokkers zien in een dergelijk gegeven een uitdaging om het verdwenen ras weer terug te fokken. Hierbij moet met name wijlen dr. I. Vriesendorp worden genoemd. Zijn aanpak is weergegeven in het door hem geschreven boek 'Erfelijkheid en Geneeskunde'. Hij startte rond 1910. Waar

Witte zwartkuif

anderen jaren nodig hadden, slaagde hij in enkele jaren.

Door enerzijds een controversie tussen dr. Vriesendorp en een aantal bekende fokkers uit die tijd, maar vooral door tijdgebrek van deze fokker, kreeg die eerste succesvolle poging weinig aandacht. Na de Tweede Wereldoorlog is hij opnieuw gestart en de thans nog aanwezige dieren hebben hun basis in de toen gefokte dieren. De Witkuiven. Deze kleurslagen hebben jaren een vaste kleine kern fokkers gehad waarbij twee factoren het bestaan van de kleurslagen in de afgelopen decennia hebben bedreigd of nog bedreigen. De eerste betreft de sporen bij hennen, een ongewenst verschijnsel waarmee de hennen reeds jaren behept zijn geweest, maar dat thans door gericht fokken vrijwel is verdwenen.

De tweede kritische eigenschap is de grootte van de kuif of liever gezegd de vorm van de kuif. Het streven is er steeds op gericht geweest dieren te fokken met grote en vaste kuiven. In dit proces is een aantal fokkers het doel voorbijgeschoten en heeft dieren gefokt met grote kuiven, die echter het uitzicht van het dier belemmeren. Deze ongewenste eigenschap treft men echter niet alleen bij de Hollandse kuifhoenders aan. Ook andere kuiffrassen zijn ermee behept. Om problemen met externe organisaties te voorkomen is het streven er nu op gericht grote, vaste kuiven te fokken die echter het zicht van het

dier niet belemmeren.

Het laatste kwart van de twintigste eeuw bleef het aantal ingezonden dieren op tentoonstellingen stabiel, maar groei was niet te constateren. Nu in de eenentwintigste eeuw is eerder sprake van een achteruitgang dan van een stabiliseren van het aantal fokkers en dieren. Een uitbreiding van het aantal fokkers is dringend gewenst wil het ras niet verdwijnen.

Nederlandse baardkuifhoenders

Het laatste van de rassen met kuif en/of baard die door de NHC als Nederlands ras in de lijst is opgenomen is het Nederlandse baardkuifhoen, toen nog Padua geheten. Dit gebeurde tijdens de jaarvergadering van de NHC op 14 januari 1923.

Het type van de baardkuifhoenders komt in grote lijnen overeen met dat van de landhoenders, maar het lichaam is wat langer en bovendien zijn ze groter dan de meeste in Nederland voorkomende landhoenders. In het verleden waren ze echter beduidend groter, zeker wanneer men de verhalen uit de vorige eeuw leest, moeten het echt grote dieren zijn geweest.

Belangrijkste kenmerken zijn verder de kuif en de baard. De kuif behoort rond en de baard min of meer driedelig te zijn. Belangrijke kippenkenmerken, namelijk kam en kinlellen, behoren te ontbreken. De beenkleur is leiblaauw, behalve bij de koekoekkleurigen waar deze wit is.

Een speciaal kenmerk van de rassen uit de groep met kuif en/of baard zijn de opengesperde neusgaten.

Het Nederlandse baardkuifhoen is erkend in zeven kleurslagen, namelijk: zwart, wit, blauwgezoomd, koekoek, zilverzwart-, goudzwart- en geelwitgezoomd. Naast dieren die normaal zijn bevederd komt ook de krulveervariant voor. Hierbij zijn de veren naar voren gekruld in plaats van glad aanliggend op het lichaam.

Volgen we de ontwikkeling van dieren met kuif en baard door de eeuwen heen, dan zien we in de negentiende eeuw op de afbeeldingen in Engelse pluimveeboeken dieren afgebeeld die zich sterk oprichten met een zeer aflopende rug, die vaak ook nog bol is. De staart wordt bijna als een eekhoornstaart gedragen, een verschijnsel dat trouwens in die tijd bij veel rassen voorkwam. De baard was vrij klein en de kinlellen groot, met name bij de haan. De kuif was veel kleiner dan nu en minder rond. Vooral bij de

hanen ziet men meestal een kuif met scheiding weergegeven, de kuifveren groeiden alle kanten op. Evenals van kinlellen waren de meeste hanen voorzien van een kam.

Uit dit basismateriaal ontstond het Nederlandse baardkuifhoen zoals we dat thans kennen.

Dit ras heeft een bijdrage geleverd aan het ontstaan van veel andere rassen, waaronder de reeds genoemde Crève-Coeur, Houdan en Faverolles.

Het Baardkuifhoen beleefde in de twintiger en dertiger jaren van de vorige eeuw een glorie-tijd.

Momenteel houden zich zeer weinig fokkers met het ras bezig waardoor de situatie zorgelijk te noemen is. Bovendien is de verwantschap tussen de Nederlandse en de elders in Europa voorkomende dieren zo groot dat er weinig variatie in genetische eigenschappen aanwezig is. Ook voor dit ras geldt dat een uitbreiding van het aantal fokkers en dieren dringend is gewenst. ●

Baardkuifhoen zwart

door: René Zanderink

De Van Gink-collectie

‘Goedemiddag, weet iemand hoe ik aan een “Blauwe Zundertsche Hoender” kan komen? Deze staat afgebeeld op een poster die ik onlangs in het Barneveldse Pluimveemuseum heb gekocht. Als inwoner van Zundert lijkt het me leuk om deze, naast onze andere kippen en haan, te kunnen verwelkomen. Hoor graag. Vriendelijke groet, Tom Diderich.’

Deze vraag stelde Tom Diderich zo’n anderhalf jaar geleden aan het Pluimveemuseum in Barneveld via de e-mail. Daar (en in museum Nairac in Barneveld) waren destijds voor het eerst alle Van Gink-aquarellen van 24 Nederlandse hoender-rassen te zien. Toen Cornelis van Gink in de oorlogsjaren ’42-’43 zat ondergedoken, besteedde hij deze periode van noodgedwongen werkloosheid aan het schilderen van prachtige aquarellen voor het Instituut voor Pluimveeonderzoek Het Spelderholt in Beekbergen. Hij moest zich verstoppen voor de Duitsers omdat hij regelmatig handtekeningen en dergelijke in paspoorten vervalste. Hij had een tekenopleiding in Amsterdam gevolgd en kreeg vervolgens in Amerika les van de vermaarde pluimveeschilder Arthur O. Schilling. Hij werkte als pluimveeteeltconsulent en was hoofdredacteur van ‘Avicultura’ en ‘De Kleinveewereld’, maar verdiende zijn geld als directeur van de Orion-Filmfabriek (later Polygoon). Daarnaast was hij een bekwaam keurmeester en publicist van tientallen boeken over duiven en hoenders die ook door hem werden geïllustreerd. In 1921

was hij de organisator van het wereldpluimveecongres in Den Haag. Reeds op 31-jarige leeftijd werd hij ridder in de Orde van Oranje-Nassau en in Scandinavië ontving hij zeer hoge onderscheidingen voor zijn verdiensten op het terrein van de pluimveeteelt. Nog steeds is zijn naam een begrip in de pluimveewereld en is zijn werk qua niveau niet benaderd.

Inboedel

Na het overlijden van Cornelis S. Th. van Gink in 1967 stelde de toenmalige beheerder van het Spelderholt, Abel Kuit, een inventarisatie op van al deze in de oorlog geschilderde aquarellen, 95 in totaal. Andere kleinere tekeningen werden uiteindelijk eigendom van de Nederlandse Hoender en Dwerghoender Bond. Eind vorige eeuw werden deze tekeningen in zes series als prentbriefkaarten opnieuw uitgegeven. Zijn 36 duivenaquarellen werden geschonken aan het vermaarde Taubenumuseum in Neurenberg, Duitsland (zie: <http://www.taubenumuseum.de/seiten/hauptseiten/start.html>). Schetsboeken en

Roodgezelde Drentsche hoenders

